

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 2001

13

RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 2002, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Facilitair Bedrijf RuG

Omslag: Hunbed D31 bij Emmen (aquarel van Jan Wiegers, 1918).

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-1732-9

PALEO-AKTUEEL

13

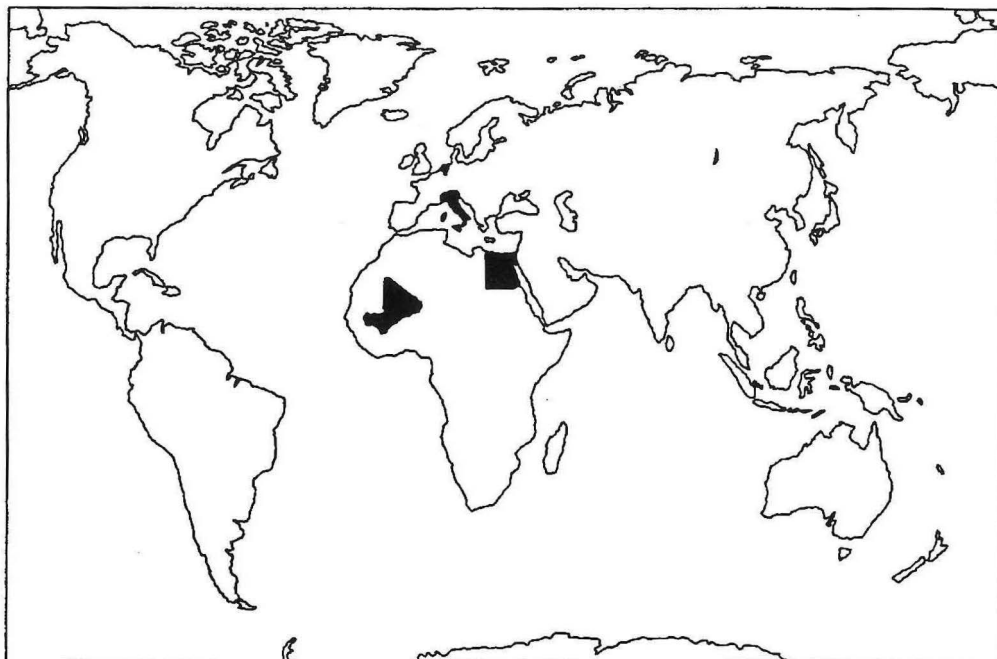
redactie

Mette Bierna
Jurjen M. Bos
Dick Stapert

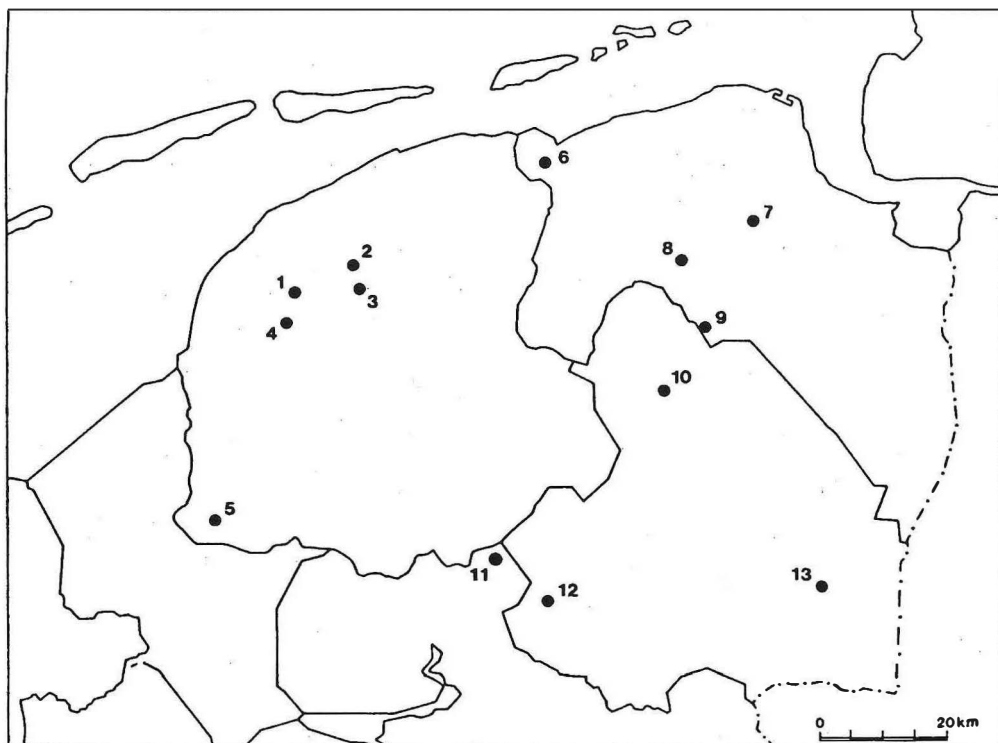
Groninger Instituut voor Archeologie

Groningen, 2002

In deze aflevering: Egypte, Italië, Mali, Nederland.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Dronrijp; 2. Jelsum; 3. Leeuwarden; 4. Winsum (Fr.); 5. Hemelum; 6. Vierhuizen; 7. Wittewierum; 8. Groningen; 9. Glimmen; 10. Zeijen; 11. Eeserveld; 12. Havelte; 13. Emmen.

INHOUD

VOORWOORD

H.T. WATERBOLK Van Giffen en De Ploeg 1918-1922	9
D. STAPERT & L. JOHANSEN Een halve vuistbijl van Hemelum in Gaasterland (Fr.)	15
D. STAPERT Een geïsoleerde Levallois-afslag van het Eeserveld (Ov.)	19
V. ROTS, D. STAPERT & L. JOHANSEN De Cheddar- en Creswell-spitsen van Zeijen (Dr.): ‘projectielen’ of messen?	24
J.N. LANTING, M.J.L.Th. NIEKUS & D. STAPERT Dateringen aan gecremeerd bot uit het Paleolithicum en vroeg-Mesolithicum: een overzicht van de stand van zaken	30
M.J.L.Th. NIEKUS & H.R. REINDERS Vuursteenvindplaatsen; sporen van jager-verzamelaars en vroege landbouwers in het Noord-Nederlandse landschap	37
M.J.L.Th. NIEKUS Een mogelijke primaire vuursteenbewerkingsplaats uit Emmen (Dr.)	41
F.T.S. BROUNEN & M.J.L.Th. NIEKUS Een ‘exotische’ vuurstenen bijl uit Glimmen (Gr.)	49
M.P. VAN LEUSEN & H. FEIKEN Kapen op de kust. Aanvullend en voorbereidend veldwerk in de Pontijnse regio, juli/augustus 2001	53
O.H. HARSEMA De valkuilen van de verbeelding	59
P.A.J. ATTEMA, A.J. NIJBOER & M. ROOKE ‘Piccarreta 13’, een late bronstijdnederzetting op de kust van Zuid-Latium (Italië)	65
H.A. GROENENDIJK & P. VOS Vroege ijzertijdbewoning langs de Hunze bij Vierhuizen, gem. De Mame (Gr.)	70
S.C. ELEVELT De <i>dolia</i> van Francavilla Marittima, Zuid-Italië	74

T.B. VOLKERS	78
De <i>terra sigillata</i> uit de terp Bruggeburen bij Winsum (Fr.)	
G.J. DE ROLLER	84
Een inheems-Romeins houten kamdeksel uit de Bullepolder, gemeente Leeuwarden (Fr.)	
J. HIELKEMA	87
Een Romeinse spiegel uit een nieuw ontdekte terp in Dronrijp (Fr.)	
M.C. GALESTIN	90
Romeinse <i>lumulae</i> of kleppermannetjes?	
F. VREDE	94
Archeobotanisch onderzoek in ‘De Hunze’, gemeente Groningen (Gr.)	
L. SIKKING & R.J.T. CAPPERS	100
Eten in de woestijn: voedsel voor mens en dier op doortocht in de Westelijke woestijn van Egypte	
P.J. BAAK	107
Leembouwarchitectuur in de binnendelta van de Niger, Mali	
T. LOOIJENGA	113
Twee recente runenvondsten uit Nederland – met wellicht een Frankische connectie	
A. BAKKER	117
Een middeleeuwse schoen uit Bruggeburen, Winsum (Fr.)	
M.J.M. DE WIT	121
Archeologisch onderzoek in de kerk van Wittewierum, gemeente Ten Boer (Gr.)	

VOORWOORD

Paleo-aktueel 13 wijkt, het zal U misschien opvallen, enigszins af van vele eerdere nummers. Daarin was immers altijd volop ruimte voor veldwerkverslagen uit het (Noord-)Nederlandse boerenland. Dit jaar valt daar alleen, met enige goede wil, het onderzoek in de kerk van Wittewierum toe te rekenen. De reden ligt niet in bezuinigingen of accentverschuivingen: 2001 was het jaar van de mond- en klauwzeer-crisis, die ook voor het archeologische veldwerk zijn consequenties had.

Veel berichten dus over nieuwe zaken waar bij de uitwerking op gestoten werd, en veel berichten, wel degelijk over veldwerk, uit niet-getroffen gebieden. Het GIA en zijn erflaters hebben immers een lange traditie in buitenlands onderzoek. Veel andere landen werden terloops genoemd, maar in de eerste dertien afleveringen van *Paleo-aktueel* trof U zo, vaak meerdere malen, Albanië, België, Duitsland, Egypte, Griekenland, Groenland, Ierland, Indonesië, Irak, Israël, Italië, Libanon, Mali, Noorwegen (met Spitsbergen), Portugal, Rusland, Spanje, Tunesië en Turkije.

Noord-Nederlands veldwerk zal in *Paleo-aktueel* 14 weer beter vertegenwoordigd zijn: wij verwachten onder andere bijdragen over Borger in Drenthe, en Jardinga, Joure en Dokkum in Friesland. Met de bijdrage over de opgravingen in Dokkum schaar ook het Archeologisch Dienstencentrum te Bunschooten zich onder diegenen die van mening zijn dat *Paleo-aktueel* niet alleen een impressie geeft van een deel van de activiteiten van het GIA, maar dat het ook een belangrijke rol speelt als medium voor de Noord-Nederlandse archeologie in het algemeen.

In dit voorwoord speelde Noord-Nederland een grote rol; dat wordt deels gecompenseerd door de inhoud van deze aflevering. Zo is het verheugend een verslag te zien van een reislustige student.

De redactie hoopt dat in *Paleo-aktueel* 14 alle windstreken weer volop vertegenwoordigd zullen zijn.

De redactie

ARCHEOBOTANISCH ONDERZOEK IN 'DE HUNZE', GEMEENTE GRONINGEN

F. Vrede¹

Als gevolg van de aanleg van de wijk De Hunze in 1988, was een kleine 'wierde' in deze wijk gedoemd te verdwijnen. Deze heette vanouds 'Elba', lag ten oosten van de middeleeuwse dijk van de Hunze en stak ongeveer 1,3 m boven het landschap uit (Kortekaas, 1994). Elba werd opgegraven door de gemeente Groningen en de Stichting Monument en Materiaal, onder supervisie van het Biologisch-Archeologisch Instituut (nu Groninger Instituut voor Archeologie). De jongste resten waren de funderingen van een boerderijtje. Even ten noorden van dit boerderijtje werd de vloer van een kelder gevonden, die bij de funderingen van een zeer grote boerderij of schuur uit het einde van de 16e eeuw hoorde. Onder dit niveau werden minstens 4 vierkante puinvlekken aangetroffen. Dit waren de onderste vlijlagen van de grondverbetering voor een steenhuis (10,8x8 m). Het steenhuis was in de 13e/vroeg 14e eeuw aangelegd op een opgeworpen heuvel, de 'wierde', en samen met een voorhof waarin afvalkuilen en waterputten omgeven door een gracht. Een binnengracht omgaf het steenhuisterrein. Onder de heuvel bevond zich het loopvlak uit ca. 1200 (dunne bouwvoor), daaronder waren twee vegetatieniveau's zichtbaar, door schone klei gescheiden. De bovenste daarvan dateert uit het begin van de jaartelling. Het steenhuis kent twee fasen: de eerste loopt af in de eerste helft van de 14e eeuw en na herbouw loopt de tweede fase af aan het einde van de 14e of het begin van de 15e eeuw.

De monsters en de presentatie van de gegevens

In tabel 1 zijn de resultaten van de analyses van zes monsters weergegeven. Op de tekening (fig. 1) is de situering van de grondsporen en de bijbehorende vondstnummers aangegeven. Vier van de

monsters dateren uit de periode van het steenhuis. De vondstnummers 360 en 370 (I en IV) betreffen vullingslagen uit de binnengracht rond het steenhuis; nr. 360 was een mestachtige laag te dateren in de 14e eeuw en een brandlaag uit het einde van de 14e eeuw (einde 2e fase steenhuis). Vondstnummer 365 (II) komt uit de inhoud van een ronde waterput, opgebouwd uit kleiplaggen op een vierkant houten frame. Deze put dateert uit de 14e eeuw. Ten oosten hiervan ligt een jongere waterput (gedateerd eind 14e eeuw; vondstnr. 368, III) die via een gootje verbonden was met de buitenste gracht. De twee resterende monsters dateren uit de periode van de boerderij. Het monster uit een grote en ondiepe mestkuil (vondstnr. 245, V) dateert uit het begin van de 17e eeuw. Vondstnummer 297 (VI) komt uit een vierkante waterput die later als beerput in gebruik is geweest. De vondsten in deze put dateren uit de tweede helft van de 17e en het begin van de 18e eeuw.

In de monsters uit de periode van het steenhuis (I, II, III en IV) zijn verschillende cultuurgewassen aangetroffen, die duiden op de aanwezigheid van akkerbouw. De verkoolden zaden zijn steeds afkomstig van de brandlaag uit de binnenste grachtvulling (nr. 370). Haver (*Avena sativa*) komt zowel verkoold als onverkoold (vliezen) voor. Gerst (*Hordeum vulgare*), ook verkoold, is in mindere mate aangetroffen. Aan de grote hoeveelheid vlaszaden (*Linum usitatissimum*) die in twee monsters (I en II) gevonden zijn, valt op te maken dat dit gewas in de omgeving verbouwd werd. Vlaszaad werd waarschijnlijk in brij en pap verwerkt en de vezels werden gebruikt als grondstof voor linnen. Slaapbol (*Papaver somniferum*) zal waarschijnlijk vanwege de oliehoudende zaden zijn verbouwd. Hennep (*Cannabis sativa*) werd omstreeks deze periode in het noorden van Groningen verbouwd (analyse van monsters

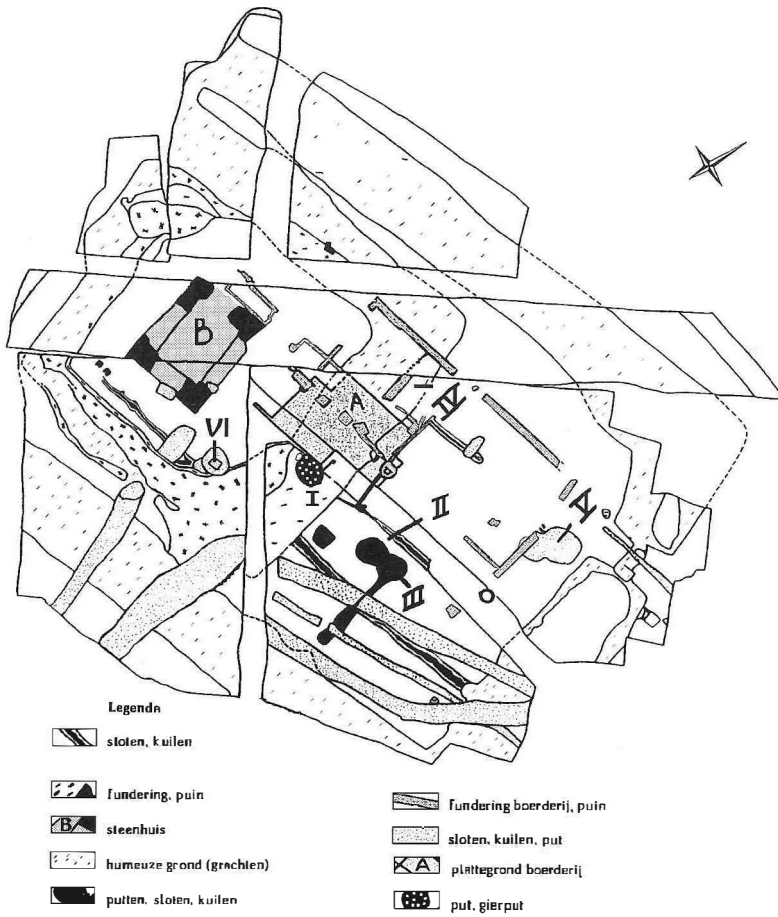

Fig. 1. Plattegrond met de situering van de grondsporen. I-VI. Vondstnummers; A. Boerderij; B. Steenhuus.

steenhuus Zernikelaan; onderzoek nog gaande). De aangetroffen hop (*Humulus lupulus*) zal niet de gekweekte zijn. Hop groeit namelijk ook in het wild. Gezien de grote hoeveelheid akkeronkruiden van zowel winter- als zomergraanakkers, mogen we veronderstellen dat de akkers in gebruik waren. Haver is een overwegend zomergewas, terwijl van gerst zowel winter- als zomervariëteiten verbouwd worden. Een ecologisch verschil tussen winter- en zomergraanakkers wordt gevormd door het feit dat bij de laatste de bodem in het voorjaar wordt bewerkt.

In de monsters uit de periode van de boerderij

ontbreken de cultuurgewassen. Deze twee monsters (V en VI) laten niet veel bijzonderheden zien. Opvallend is alleen het grote aantal graszaden, zodat een voorzichtige conclusie zou kunnen zijn, dat het omliggende land als grasland in gebruik is geweest.

Sommige wilde planten konden niet geplaatst worden in een bepaalde standplaats. Een moeilijk te plaatsen plant was het zaad van een dovenetelsoort (*Lamium spec.*) met een grootte van 35 mm (fig. 2). Deze grootte komt overeen met die van de gevlekte dovenetel (*Lamium maculatum*), die een grootte van ca. 31 mm heeft; deze plant

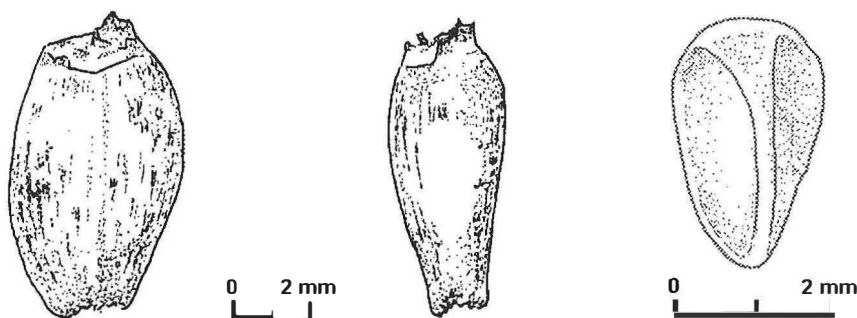

Fig. 2. Zaden van links Mariadistel (*Silybum marianum*) en rechts gevlekte dovenetel (*Lamium maculatum*), tek. H.H. Bürmann.

komt vrij algemeen voor, maar is niet bekend in Groningen. In alle monsters komen mos- en veenmossoren voor.

Merkwaardige vondst

In een monster uit de laat 14e-eeuwse vulling van een ronde gemetselde waterput (368, monster III) is een zaad aangetroffen van waarschijnlijk de Mariadistel (*Silybum marianum*). Vanwege het feit dat de recente (gekweekte) soort iets smaller en afwijkend van vorm is, was de identificatie lastig. Van de recente zaden zijn sommige aan de onderkant afgerond en andere afgeknot. De aangetroffen soort is duidelijk afgeknot (zie fig. 2). De plant is eerder gevonden bij onderzoek in Heveskesklooster (Cappers, 1994: pp. 89-111). Deze plant is nu bekend als sierplant en komt soms verwilderd voor. Vermoedelijk is dit een adventief plantje. De plant is oorspronkelijk inheems in het Middellandse Zeegebied.

Van deze plant wordt verhaald, dat toen Maria op haar vlucht naar Egypte haar zoon midden in de woestijn te drinken gaf, een druppel melk op een distel viel. Sedert die tijd zou deze distel gevlekte bladeren hebben. In Friesland heet de plant stekel, in Humsterland (Groningen) Moeder Mariadistel, in Oost-Drente distel, in Noord-Overijssel en in de Duinstreek melkdistel, in het Graafschap Zutphen, Utrecht en Zuid-Limburg Maria-distel en bij Aalsmeer bonte distel.

Dankwoord

Een woord van dank is op zijn plaats aan W. van Zeist die mij met zijn kennis heeft bijgestaan en aan H. Dopmeijer (medewerker bij de Stichting Monument & Materiaal) voor het uitzoeken van een monster.

Summary

*East of a medieval dike along the river Hunze near the city of Groningen was situated a 'mound' that needed to be removed, because of the construction of the housing estate 'De Hunze'. Six samples from two periods were analysed. In the first period, around the 14th century, occupation took the form of a small castle and in the second, around the 17th/18th century, that of a farm. Between these two periods there was a remarkable change in land use: in the 14th century arable farmland and in the 17th century and later, grassland. From the 14th century there was also a remarkable seed: *Silybum marianum*. It is the first time that this seed has been found in Groningen in such an early context. The plant is native to the Mediterranean area.*

Noot

1. Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken, afdeling Bouw- en Woningtoezicht & Monumenten, Gemeente Groningen.

Literatuur

- Cappers, R.T.J., 1994. *An ecological characterization of plant macro-remains of Heveskesklooster (the Netherlands)*. Proefschrift RuG.
- Heukels, H., 1910. *De flora van Nederland*. pp. 430-431.
- Kortekaas, G.L.G.A., 1994. De opgraving en de resultaten. In: P.H. Broekhuizen e.a. (red.), *Oudheden onder De Hunze. Archeologisch en historisch onderzoek naar een steenhuis en een boerderij onder een Groninger nieuwbouwwijk*. Groningen, pp. 9-24.
- Weeda, E.J. et al., 1985. *Nederlandse ecologische flora: wilde planten en hun relaties*, 1-4. Amsterdam.
- Zeist, W. van, 1992. Cultuurgewassen en wilde planten. In: P.H. Broekhuizen e.a. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek*. Groningen, pp. 525-535.

Tabel 1. Alfabetische rangschikking van de plantensoorten uit de verschillende monsters. In de eerste zes kolommen worden de onderzochte monsters aangegeven. I. Vondstnummer 360: humeuze laag in binnenste gracht; II. Vondstnummer 365: inhoud ronde put; III. Vondstnummer 368: inhoud stenen put; IV. Vondstnummer 370: brandlaag in binnenste gracht; V. Vondstnummer 245: mestkuil; VI. Vondstnummer 297: inhoud waterput later gebruikt als beerput. Van elke plantensoort is de karakteristieke standplaats aangegeven (de kolommen genummerd 2t/m 7). Sommige planten komen op meerdere standplaatsen voor (aangegeven met (x)). 1. Voedings- en genotsplanten, vruchten; 2. Planten van wintergraanakkers; 3. Planten van hakvrucht- en zomergraanakkers; 4. Planten van ruderaal standplaatsen; 5. Graslandplanten; 6. Planten van natte standplaatsen; 7. Planten van zilte standplaatsen.

Vondstnummers						Wetenschappelijke naam	Standplaatsen							Nederlandse naam
I	II	III	IV	V	VI		1	2	3	4	5	6	7	
.	+	.	.	+	.	<i>Agrostemma githago</i>	.	x	bolderik
+	+	+	.	.	+	<i>Agrostis spec.</i>	x	.	.	struisgras
+	<i>Alisma plantago-aquatica</i>	x	.	grote waterweegbree
+	+	+	.	+	+	<i>Alopecurus geniculatus</i>	x	.	geknikte vossenstaart
+	.	.	.	+	.	<i>Alopecurus pratensis</i>	x	.	grote vossenstaart
.	+	<i>Anagallis arvensis</i>	.	.	x	rood guichelheil
.	.	.	.	+	.	<i>Anethum graveolens</i>	x	dille
.	+	<i>Arctium spec.</i>	.	.	.	x	.	.	.	klit
.	+	<i>Artemisia vulgare</i>	.	.	.	x	.	.	.	bijvoet
+	+	.	+	+	+	<i>Atriplex patula-prostrata</i>	.	.	(x)	x	.	.	.	uitstaande-/spiesmelde
+	+	<i>Asteraceae (Compositae)</i>	composietenfamilie
+	+	.	+	.	.	<i>Avena sativa</i>	x	haver
.	+	<i>Bellis perennis</i>	x	.	.	madeliefje
.	+	.	.	.	+	<i>Bidens tripartita</i>	x	.	veerdelig tandzaad
.	.	+	.	+	.	<i>Brassica nigra</i>	(x)	.	.	x	.	.	.	zwarte mosterd
.	+	<i>Brassica rapa</i>	x	raapzaad
.	+	<i>Brassica spec.</i>	x	kool, koolzaad, raapzaad
.	+	<i>Cannabis sativa</i>	x	hennep
.	+	<i>Capsella bursa-pastoris</i>	.	.	.	x	.	.	.	gewoon herderstasje
+	+	.	.	+	.	<i>Carduus crispus</i>	.	.	.	x	.	.	.	kruldistel
+	<i>Carex nigra-type</i>	x	(x)	.	zwarte zegge
+	<i>Carex otrubae</i>	x	.	valse voszegge
.	.	+	.	.	+	<i>Carex rostrata-vesicaria</i>	x	snavel-/blaaszegge
.	.	.	+	.	.	<i>Ceratalia-brookstukken</i>	x	graanbrokstukken
.	.	+	.	+	.	<i>Cerastium fontanum</i>	x	.	.	gewone hoornbloem
+	+	.	+	+	.	<i>Chenopodium album</i>	.	.	x	(x)	.	.	.	melganzenvoet
+	+	.	.	+	.	<i>Chenopodium-fictifolium</i>	.	.	.	x	.	.	.	stippelganzenvoet
.	+	<i>Cirsium spec.</i>	.	.	.	x	.	.	.	distel
.	+	+	.	+	.	<i>Cirsium vulgare</i>	.	.	.	x	.	.	.	speerdistel
.	+	<i>Corylus avellana</i>	x	hazelaar
.	.	.	.	+	+	<i>Dactylis glomerata</i>	x	.	.	kropaar
+	.	+	+	+	.	<i>Eleocharis palustris</i>	x	.	gewone waterbies
.	.	.	.	+	.	<i>Elytrigia repens</i>	.	.	.	x	.	.	.	kweek
.	.	+	.	.	.	<i>Galeopsis speciosa-tetrahit</i>	.	(x)	(x)	x	.	.	.	dauw-/gewone hennepnetel
.	.	.	+	.	.	<i>Galium palustris</i>	x	.	Moeraswalstro

Vondstnummers						Wetenschappelijke naam	Standplaatsen							Nederlandse naam
I	II	III	IV	V	VI		1	2	3	4	5	6	7	
+	+	+		+		<i>Glyceria fluitans</i>						x		mannagras
.	+	+	+	+	+	Gramineae					x			grassen
+	.	.	+	.	.	<i>Hippuris vulgaris</i>						x		lidsteng
.	.	+	.	+	.	<i>Hordeum spec.</i>				(x)				gerst-soort
.	.	.	+	.	.	<i>Hordeum vulgare</i>	x							gerst
.	+	<i>Humulus lupulus</i>	x							hop
+	.	+	+	.	.	<i>Juncus articulatus</i>						x		zomprus
+	+	+	+	.	.	<i>Juncus bufonius</i>				X				greppelus
+	+	+	+	+	+	<i>Juncus gerardi</i>							x	zilte rus
.	+	Lamiaceae (Labiatae)								lipbloemenfamilie
.	+	.	.	+	.	<i>Lamium purpureum</i>			x					paarse dovenetel
.	+	.	.	+	.	<i>Lamium spec.</i>						(x)		dovenetel
.	+	.	.	+	+	<i>Leontodon autumnalis</i>					x			vertakte leeuwenda
+	+	<i>Linum usitatissimum</i>	x							vlas
.	.	.	.	+	+	<i>Lolium perenne</i>					x			engels raagras
.	+	<i>Lolium spec. (cf)</i>					x			raagras
.	+	<i>Lolium temulentum</i>		x						dolik
.	.	.	.	+	+	<i>Lychnis flos-cuculi</i>						x		echte koekoeksbloem
.	+	+	+	.	+	<i>Medicago lupulina</i>					x			hopklaver
.	+	<i>Molinia caerulea</i>						(x)		pijpenstrootje
+	+	+	+	+	+	Mos								mos
.	.	+	.	.	.	<i>Myosotis laxa</i>						x		zompvergeet-mi-j-nietje
.	+	+	.	.	.	<i>Myosotis spec.</i>		x						vergeet-mi-j-nietje
.	.	+	+	.	+	<i>Oenanthe aquatica</i>						x		watertorkruid
+	<i>Papaver somniferum</i>	x							slaapbol
+	<i>Pedicularis palustris</i>						x		moeraskartelblad
+	+	.	+	.	.	<i>Persicaria lapathifolia</i>			x	(x)				bekierde duizendknoop
.	.	+	.	+	.	<i>Phalaris arundinacea</i>						x		rietgras
.	.	+	.	.	.	<i>Phragmites australis</i>						x		riet
.	.	.	+	.	.	<i>Pisum (cf)</i>	x							erwt
+	+	+	.	+	+	<i>Plantago major</i>				x				grote weegbree
.	+	.	.	+	.	<i>Poa annua</i>				x				straatgras
+	+	+	+	+	+	<i>Poa pratensis/trivialis</i>					x			veld-/ruw beemdgras
+	+	+	.	.	+	<i>Polygonum aviculare</i>				x				varkensgras
+	+	.	+	.	.	<i>Polygonum lapathifolium</i>			x	(x)				knopige duizendknoop
.	.	.	.	+	.	<i>Potentilla anserina</i>						x	(x)	zilverschoon
+	+	<i>Prunella vulgaris</i>					x			gewone brunel
.	.	.	.	+	.	<i>Pucinnellia distans</i>							x	stomp kweldergras
.	.	.	.	+	+	<i>Ranunculus acris</i>					x			scherpe boterbloem
.	.	.	.	+	+	<i>Ranunculus flammula</i>						x		egelboterbloem
+	+	.	.	+	+	<i>Ranunculus repens</i>					x			kruijpende boterbloem
.	+	<i>Ranunculus sardous</i>							x	behaarde boterbloem
.	.	.	.	+	+	<i>Ranunculus sceleratus</i>						x		blaatrekkende boterbloem
.	+	<i>Raphanus raphanistrum</i>		x	(x)					knopherik
.	+	<i>Rhinanthus spec.</i>					x			rateelaar
.	+	<i>Rumex acetosa</i>					x			veldzuring
.	+	+	.	.	+	<i>Rumex acetosella</i>		x						schapezuring
.	.	.	+	.	.	<i>Rumex conglomeratus</i>						x		kluwenzuring

Vondstnummers						Standplaatsen							Nederlandse naam	
I	II	III	IV	V	VI	1	2	3	4	5	6	7		
+	+	-	+	-	-	<i>Rumex crispus</i>	-	-	(x)	x	(x)	-	-	kruizwing
-	-	+	-	-	-	<i>Rumex maritimus/palustris</i>	-	-	-	-	-	x	-	goud-/moeraszuring
+	-	-	+	-	-	<i>Rumex obtusifolius</i>	-	-	-	x	-	-	-	ridderzuring
-	-	-	-	-	+	<i>Sagina spec.</i>	-	-	-	x	-	-	-	vetmuur
-	+	-	-	-	-	<i>Salix</i>	x	-	-	-	-	-	-	wilg
+	-	-	-	-	-	<i>Senecio aquaticus</i>	-	-	-	-	-	x	-	waterkruiskruid
-	+	-	-	-	-	<i>Silybum marianum</i>	-	-	-	(x)	-	-	-	mariadistel
+	+	-	+	-	-	<i>Sinapis arvensis</i>	-	x	(x)	-	-	-	-	herik
-	-	-	-	+	-	<i>Solanum nigrum</i>	-	-	x	(x)	-	-	-	zwarte nachtschade
+	+	-	-	-	-	<i>Sonchus arvensis</i>	-	-	x	-	-	-	-	akkermelkdistel
+	+	+	-	-	-	<i>Sonchus asper</i>	-	-	x	(x)	-	-	-	gekroesde melkdistel
-	-	-	-	-	+	<i>Sonchus oleraceus</i>	-	-	x	(x)	-	-	-	gewone melkdistel
-	+	-	-	-	-	<i>Spergula arvensis</i>	-	-	x	(x)	-	-	-	gewone spurzie
+	+	+	+	+	+	<i>Sphagnum</i>	-	-	-	-	-	-	-	veenmos
-	+	-	-	-	-	<i>Stachys arvensis/sylvatica</i>	-	x	-	-	-	-	-	akker-/bosdoorn
+	+	-	-	+	+	<i>Stellaria media</i>	-	-	x	(x)	-	-	-	vogelmuur
+	-	-	-	-	-	<i>Thlaspi arvense</i>	-	-	x	-	-	-	-	witte krodde
-	+	+	-	-	+	<i>Trifolium pratense</i>	-	-	-	-	x	-	-	rode klaver
+	+	+	-	+	+	<i>Trifolium repens</i>	-	-	-	-	x	-	-	witte klaver
-	+	-	-	+	-	<i>Triglochin maritima</i>	-	-	-	-	-	-	x	schorrezoutgras
-	+	-	-	-	-	<i>Triglochin palustris</i>	-	-	-	-	-	x	-	moeraszoutgras
-	+	-	-	-	-	<i>Tripleurospernum maritimum</i>	-	-	x	-	-	-	-	reukeioze kamille
-	-	+	-	+	-	<i>Urtica dioica</i>	-	-	-	x	-	-	-	grote brandnetel
-	-	-	-	+	-	<i>Urtica urens</i>	-	-	-	x	-	-	-	kleine brandnetel
-	+	-	-	-	-	<i>Vicia spec.</i>	-	-	x	-	-	-	-	wikke